

Oponentský posudok

v habilitačnom konaní Mgr. Maroša Melichárka, PhD., univ. doc.

– v odbore slovenské dejiny

Oponent:

prof. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.,

Filozofická fakulta UMB v Banskej Bystrici

1. Aktuálnosť a význam témy

Habilitačná práca sa venuje komplexnej analýze historických, ideologických a kultúrnych premien juhoslovanského priestoru v priebehu 20. storočia so zameraním na koncepty bratstva, jednoty a konfliktu. Zvolená téma je aktuálna a vedecky relevantná, keďže problematika Juhoslávie a jej rozpadu predstavuje dôležitý referenčný rámec pre pochopenie moderných národných identít, ideologických konštruktov a konfliktov v strednej a juhovýchodnej Európe. Autor sa dotkol nielen historických udalostí, ale aj ich dlhodobých ideových a kultúrnych dôsledkov, čo výrazne zvyšuje interdisciplinárny prínos práce.

2. Ciele práce a metodologický prístup

Cieľom habilitačnej práce bolo komplexne preskúmať vývoj juhoslovanskej idey od jej formovania až po jej dezintegráciu, a to prostredníctvom historickej, ideologickej a kultúrnej analýzy. Autor jasne formuloval výskumné otázky a opieral sa o adekvátne zvolený metodologický aparát. Kombinácia historicko-analytického prístupu, komparatívnej analýzy a interpretácie ideologických diskurzov umožnila plastické a mnohvrstevné uchopenie skúmanej problematiky. Metodologický rámec bol zvolený primerane k cieľom práce a autor ho dôsledne uplatnil v celom texte. Nevyhol sa však miestami deskriptívnemu charakteru výkladu, navrstvovaniu množstva informácií v hutnom vyjadrení.

3. Štruktúra a obsahová analýza práce

Autor habilitačnej práce venoval vzniku Juhoslávie po prvej svetovej vojne náležitú pozornosť a zasadil ho do širšieho európskeho kontextu. Oceňujem, že vznik Kráľovstva

Srbov, Chorvátov a Slovincov neinterpretoval ako historickú nevyhnutnosť, ale ako výsledok kombinácie vojnových okolností, diplomatických kompromisov a rozdielnych politických očakávaní jednotlivých aktérov. Práca presvedčivo poukazuje na vnútorné napätia, ktoré sa stali jedným z určujúcich faktorov jeho ďalšieho vývoja. Kapitola venovaná vláde Alexandra I. Karađorđevića je spracovaná vecne a kriticky. Autor neprevzal často apologetické interpretácie kráľovej politiky, ale racionálne poukázal na autoritatívny charakter jeho snahy o vytvorenie jednotného juhoslovanského národa. Zároveň však zdôraznil, že kráľova politika bola reakciou na hlbokú fragmentáciu štátu. Napísal, že Alexander sa musel popasovať s tromi kľúčovými problémami (chorvátsko-srbským napätím, ale aj macedónsko-srbským a antagonizmom, ktoré eskalovali po zavraždení Stjepana Radića, otázkou parlamentarizmu vs. autoritarizmu a hospodárskou krízou) – a preto kráľ začiatkom roku 1929 „pristúpil k radikálnemu a snád' jedinému možnému riešeniu.“ Možno poznamenať, že miestami by bolo možné ešte viac diferencovať medzi ideologickým zámerom juhoslovanskej jednoty a praktickými nástrojmi jeho realizácie.

Autor presvedčivo analyzoval medzinárodnopolitické faktory, ktoré viedli k oslabeniu Juhoslávie v 30. rokoch, najmä rozpad Malej dohody a rastúci vplyv revizionistických mocností. Výklad jasne ukazuje, že rozpad štátu nebol len dôsledkom vnútorných konfliktov, ale aj zmeneného geopolitického prostredia. V čase vojny komplexne zachytil dramatickosť vojnového obdobia a pluralitu aktérov – od ustašovského režimu NDH cez četnícke hnutie až po partizánsky odboj. Oceňujem, že sa vyhol schematickému výkladu a zdôraznil morálnu aj politickú ambivalentnosť vojnových skúseností. V súvislosti s četníckym hnutím kladne hodnotím obraz jeho diferencovanosti i uvedenie faktu, že vzniklo ako hnutie vojenské a nikdy nevenovalo väčšiu pozornosť spoločensko-hospodárskej stránke svojho programu na rozdiel od oponentov.

Kapitola o povojnovom období a roztržke so Stalinom je jednou z kľúčových častí práce. Autor presvedčivo interpretoval juhoslovanský socializmus ako špecifický model, ktorý kombinoval ideologickú lojalitu k marxizmu-leninizmu s pragmatickou zahraničnou politikou. Pozitívne hodnotím aj kritické zhodnotenie národnostnej politiky a limitov samosprávneho socializmu. Autor venoval primeranú pozornosť kultu osobnosti Josipa Broza Tita a jeho funkcii v stabilizácii štátu. Uviedol, že mytologizácia jeho osobnosti bola v rámci celého socialistického bloku po Stalinovi najvýraznejšia. Kurióznou súčasťou kultu bola každoročne organizovaná tzv. štafeta mládeže, ktorá po prebehnutí celého územia za veľkej publicity odovzdala Titovi „posolstvo“ 25. mája, čo bol oficiálny deň jeho narodenia a štátny sviatok. Zároveň však upozornil na jeho ambivalentný charakter – ako integračný, tak aj

potláčajúci alternatívne politické identity. Analýza nárastu nacionalizmu v 70. a 80. rokoch je presvedčivá a dobre argumentovaná.

Maroš Melichárek predložil originálnu interpretáciu juhoslavizmu ako dynamického a historicky podmieneného konceptu. Oceňujem, že ho nevnímal len ako politickú ideológiu, ale aj ako kultúrny a symbolický rámec. Správne poukázal na paradox juhoslovanského modelu, ktorý nacionalizmy síce oficiálne potláčal, no zároveň ich inštitucionalizoval. Komparácia juhoslavizmu a čechoslovakizmu patrí medzi najinšpiratívnejšie časti práce. Autor vhodne upozornil na rozdielne historické podmienky, ktoré determinovali úspešnosť oboch projektov. Záver tejto časti prináša syntetizujúcu definíciu juhoslavizmu, ktorá je argumentačne presvedčivá a použiteľná aj pre ďalší výskum.

Autorov exkurz do dejín klubu Hajduk Split predstavuje metodologicky zaujímavý príklad mikrohistorického prístupu. V Titovej Juhoslávii uvedený príklad športového klubu ukázal, ako sa šport stal priestorom latentného nacionalizmu. Táto časť práce výrazne obohacuje tradičný politicko-historický výklad. Taktiež originálne analyzoval problematiku populárnej hudby ako nástroja politicko-ideologickej socializácie. Interpretácia populárnej kultúry je presvedčivá a metodologicky dobre ukotvená. Autor sa vyhol zjednodušeniam a ukázal ambivalenciu medzi zábavou a ideológiou.

Práca je logicky a prehľadne štruktúrovaná. Jednotlivé kapitoly na seba nadväzujú a vytvárajú ucelený interpretačný rámec. Autor postupoval od teoretických a historických východísk k detailnej analýze ideologických konceptov a kultúrnych naratívov. Osobitne pozitívne hodnotím schopnosť autora prepájať makrohistorické procesy s konkrétnymi kultúrnymi a politickými prejavmi. Text je vecný, argumentačne presvedčivý a opiera sa o bohatú pramennú a odbornú literatúru.

4. Prínos práce pre vedný odbor

Habilitačná práca predstavuje významný prínos pre výskum moderných dejín juhoslovanského priestoru v rámci slovenskej balkanistiky a širšie aj pre štúdium nacionalizmu, ideológie a kolektívnej identity. Autor prináša originálne interpretácie a ponúka nové pohľady na dynamiku vzťahu medzi ideológiou „bratstva a jednoty“ a latentnými či otvorenými konfliktmi v juhoslovanskom priestore. Práca má potenciál stať sa referenčným dielom pre odbornú verejnosť a môže byť využiteľná aj v pedagogickej praxi.

5. Jazyková a formálna stránka

Po jazykovej a štylistickej stránke je práca spracovaná na dobrej úrovni (až na drobné chyby napr. v súvislosti s interpunkciou). Text je zrozumiteľný, terminologicky presný a štýl zodpovedá nárokom kladeným na habilitačnú prácu. Formálna úprava, citačný aparát a práca s odbornou literatúrou sú v súlade s akademickými štandardmi.

6. Kritické pripomienky a otázky

Hoci ide o veľmi kvalitnú a vyzretú vedeckú prácu, v niektorých častiach by bolo možné ešte výraznejšie rozvinúť komparatívny rozmer vo vzťahu k iným multinárodným štátnym útvarom v Európe. Z môjho subjektívneho pohľadu dávať názvy kapitol v podobe otázky nie je vhodné pre vecný charakter tohto typu práce. Moje pripomienky však nijako neznižujú celkovú hodnotu práce a majú skôr charakter podnetov pre ďalší výskum a jeho interpretácie.

Poprosím autora pri obhajobe o zodpovedanie dvoch otázok: (1.) Do akej miery možno juhoslavizmus považovať za autentický integračný projekt a do akej miery skôr za nástroj politickej moci jednotlivých režimov (monarchického aj socialistického)? Prosím autora o upresnenie, či a v ktorých obdobiach prevládal jeho integračný potenciál nad ideologickou inštrumentalizáciou. (2.) Ako autor hodnotí vzťah medzi oficiálnou ideológiou bratstva a jednoty a faktickým inštitucionálnym zakotvením národných identít v socialistickej Juhoslávii? Nebol práve tento rozpor jedným zo štrukturálnych predpokladov neskoršieho rozpadu štátu?

7. Záver a odporúčanie

Predložená habilitačná práca predstavuje vedecky vyzreté, metodologicky premyslené a tematicky originálne dielo, ktoré spĺňa všetky obsahové, metodologické aj formálne kritériá kladené na habilitačné konanie. Autor preukázal vysokú mieru vedeckej erudície, schopnosť samostatnej vedeckej práce a významný prínos k rozvoju daného vedného odboru.